

Aalborgs ældste tid

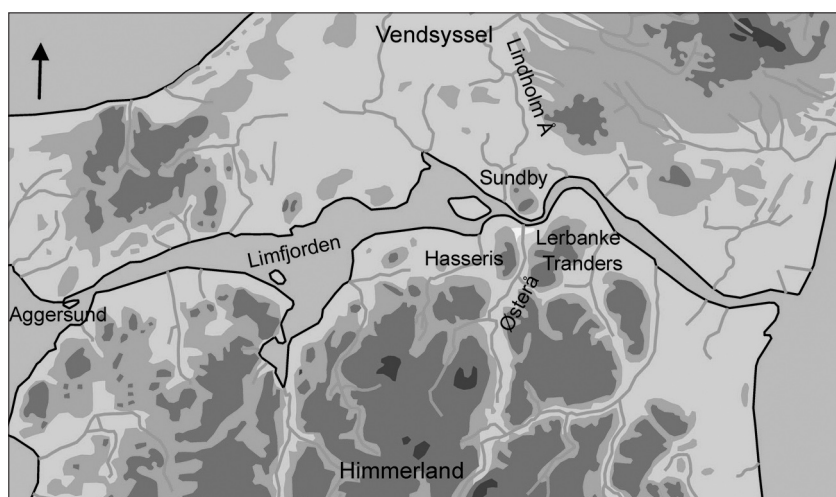
– perioden ca. 900–1200

I 1992 udkom bind 1 i den seneste byhistorie om Aalborg, og i dette bind behandler forfatterne byens og oplandets historie fra ca. 200 e.Kr. til 1534 (Johansen et al. 1992). Siden er der foretaget mange udgravninger i den historiske bymidte, og der er publiceret enkelte, arkæologiske skrifter om Aalborgs ældste tid. Denne artikel er den første, hvori der gives en samlet oversigt over vor nuværende viden om Aalborg i perioden ca. 900 til 1200.

Landskabet og åen

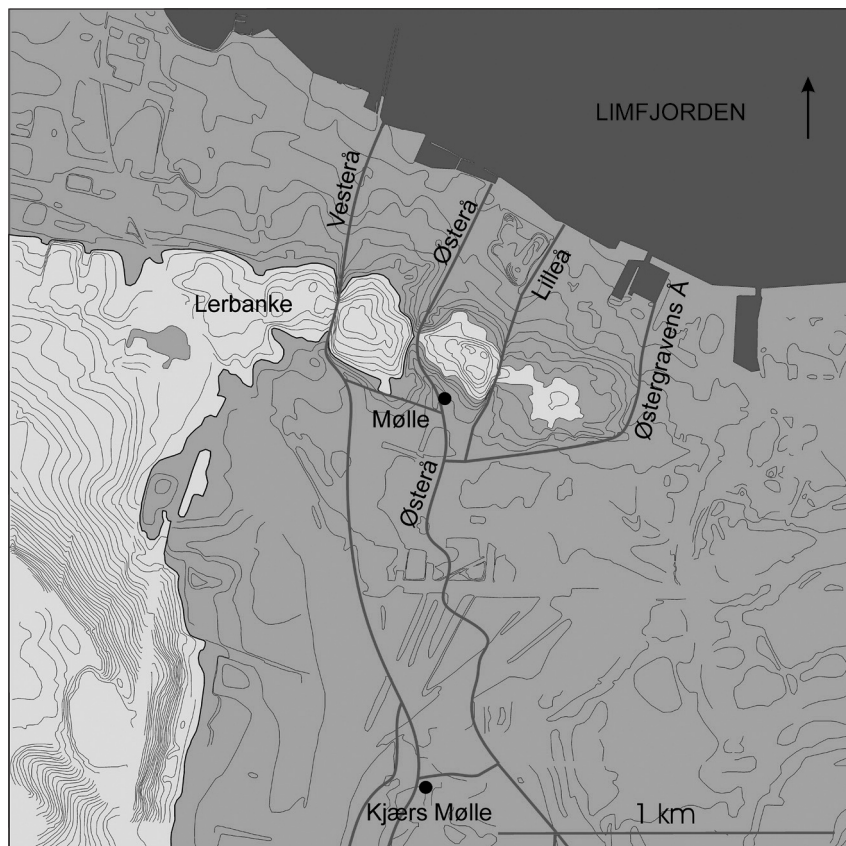
En beskrivelse af de naturgivne forudsætninger for bebyggelsen ved Aalborg må begynde i det østlige Limfjordsområde, hvor overfarten mellem Himmerland og Vendsyssel i vikingetid og middelalder (samt før disse perioder) var generet af brede strandenge. Mod vest var der et godt overfartssted ved Aggersund, og mod øst fandtes der en god overgang ved de tre fremskudte kridtøer: Tranders og Hasseris syd for fjorden samt Sundby nord for fjorden (Fig. 1).

I stenalderhavet var der op mod Hasseris kridtøens østside blevet aflejret en lerbanke. Med tiden havde landhævninger og havsænkninger medført, at banken kom til at ligge 3–4 m over dagligt vande. De fremskudte kridtplateauer betød, at fjorden var smal, og takket være lerbanken kunne de rejsende her bedre undgå strandengene. Østerå på sydsiden og Lindholm

Figur 1. Landskabet omkring den østlige Limfjord. Grafik Jan Slot-Carlsen, Aalborg Historiske Museum.

Å på nordsiden af fjorden ydede gode, naturlige havne. På denne lave lerbanke, hvor trafikken mellem de to landsdele krydsede vandvejen gennem Limfjorden, opstod en handels- og håndværksplads samt senere Aalborg by (Møller 2003:57 ff).

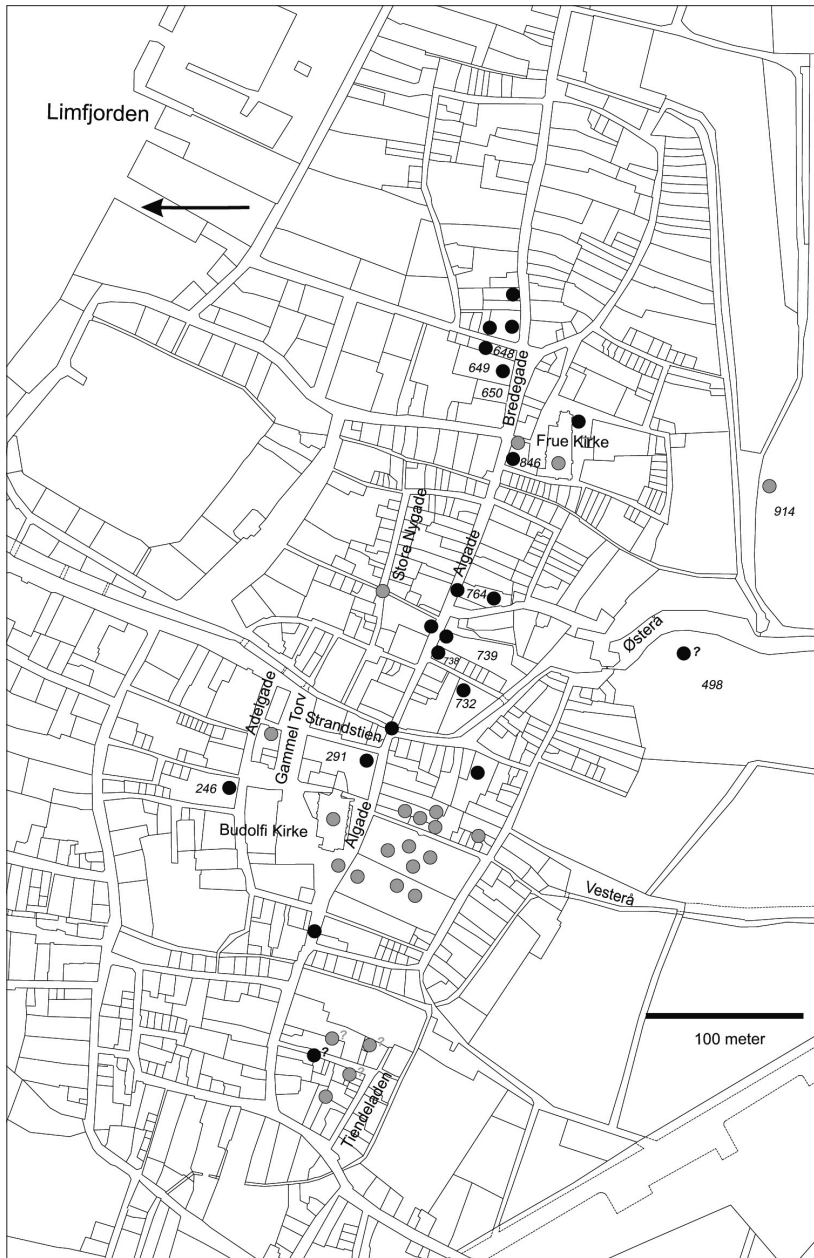

Figur 2. Åer og vandløb ved Aalborg. Grafik Jan Slot-Carlsen, Aalborg Historiske Museum.

Østerå, der var væsentlig for bebyggelsens placering, har sit udløb mellem de to kridtøer ved Hasseri og Tranders (Fig. 1–2). Tidligere har man ment, at Østerå oprindeligt løb øst om lerbanken, og at forløbet direkte gennem banken skulle være et resultat af en gennemgravning foretaget senest omkring 1000. Det menneskeskabte åløb skulle sikre bebyggelsen gode havneforhold og vand til voldgravene (Johansen et al. 1992:109 f, 150 ff, 158 ff). Arkæologiske holdepunkter for denne opfattelse har dog aldrig kunnet fremskaffes. Under en udgravning i 1998 i Østerå blev der derimod gjort iagttagelser af de naturlige lagforhold i det gamle åleje, som sandsynliggjorde, at åen altid har løbet i en naturlig sækning i lerbanken. Derved har den uhindret kunnet løbe fra syd til nord, direkte ud i Limfjorden (ÅHM j.nr. 3803 og 3929). De øvrige åer på Figur 2 har ingen relevans i denne sammenhæng (Johansen et al. 1992:159 ff, 172).

Det arkæologiske kildemateriale

Det samlede arkæologiske kildemateriale fra Aalborgs vikingetid og middelalder stammer fra ca. 180 undersøgelser, udgravninger, iagttagelser og opsamlinger af løsfundne genstande. Alle

Figur 3. Arkæologiske kilder fra perioden ca. 900–1200. Grå: Ældre kilder til og med 1973. Sort: Yngre kilder fra 1974–2006. Spørgsmålstegn: Kilden omfatter måske perioden ca. 900–1200. Udvalgte matrikelnumre og gader er påskrevet. Grafik Jan Slot-Carlsen, Aalborg Historiske Museum.

disse kilder findes som museumssager på Aalborg Historiske Museum. Af de ca. 180 kilder er der 43, som vedrører Aalborgs ældste tid: perioden ca. 900–1200; enkelte kilder rækker endog ned i 800-tallet. De 43 kilder er naturligvis tilkommet over en lang årrække og for at tilvejebringe et overblik over, hvornår de enkelte kilder er fra, er de blevet opdelt i henholdsvis *ældre kilder*, der omfatter tiden til og med 1973, og *ynge kilder*, der omfatter tiden fra 1974–2006. Året 1974 er valgt som udgangspunkt for de yngre kilder, da museet dette år ansatte en fagligt uddannet arkæolog med ansvar for middelalderarkæologien på land og i by. Som Figur 3 viser, er der p.t. en nogenlunde jævnlig fordeling af de to kategorier af kilder, idet der findes 23 ældre og 20 yngre kilder.

Kildemateriale fra den ældre periode, fremkommet fra slutningen af 1800-tallet til og med 1973, kendetegnes af opsamlinger af løsfundne genstande, iagttagelser og opmålinger i forbindelse med anlægsarbejder samt af et lille antal arkæologiske udgravninger (Kock 1975:36 ff; Johansen et al. 1992:136 ff). Først fra 1974 kan man tale om nogenlunde systematiske undersøgelser i den historiske bykerne. Udgravningsstrategien medførte imidlertid, at de arkæologiske felter blev for små til, at man kunne undersøge strukturen på den enkelte grund, ligesom matrikelgrænser stort set ikke blev påvist. Næsten alle de yngre kilder har således kun en meget begrænset, om end nogen, udsagnskraft, når det kommer til spørgsmål om grundudnyttelse og grundstørrelser (Johansen et al. 1992:241 ff). Siden begyndelsen af 1990'erne er der konsekvent blevet gennemført udgravninger i forbindelse med anlægsarbejder og byggerier i bymidten, og fra midten af dette årti og frem foreligger der enkelte undersøgelser, der kan belyse spørgsmål om grundstørrelser og grundudnyttelse (f.eks. ÅHM j.nr. 2481 og 4158).

Det kan konkluderes, at de ældre kilder kun i beskedent omfang kan anvendes til mere detaljerede studier af urbaniseringsprocessen i Aalborg. Det er hovedsageligt de yngre kilder, der egner sig til dette formål, og blandt disse kilder er det igen kun få, som kan kaste lys over byens opståen og allerældste strukturer.

Tidshorisonter

Indledningsvis vil jeg knytte nogle generelle kommentarer til de nedenstående tidshorisonter.

Horisonterne er primært dannet ved arkæologiske dateringer af genstandsmaterialet, først og fremmest dateringer af keramik og kamme. Hertil kommer nogle bygningsarkæologiske dateringer. I mindre omfang er horisonterne skabt på grundlag af naturvidenskabelige dateringer, dvs. C14-dateringer, dendrokronologiske dateringer og termoluminiscens dateringer.

Tidshorisonterne er illustreret ved Figur 4–7. Disse figurer er fremstillet på grundlag af de arkæologiske kilder, og kun gadeforløbet Strandstien (Fig. 6–7) og møllen (Fig. 7) er påtegnet med baggrund i historiske kilder (Johansen et al. 1992:109 f, 118 f, 205 f). De stiplede gader på figurerne er forløb, der sandsynligvis har eksisteret i de pågældende horisonter, men hvorom der p.t. ikke er sikker viden. I teksten henvises der til matrikelnumre, disse kan findes på de enkelte figurer.

Landbrug: 800–1000-tallet

I det senere byområde er der ved forskellige udgravninger påtruffet spor efter dyrkning i form af ardspor (Fig. 4), og i alle tilfælde er dyrkningen den ældste aktivitet det pågældende sted. På

matrikel 739 og ud for denne må ardsprene formentlig dateres til 800-tallet (Møller 2000:15 f; AUD 2001:286), og det er muligt, at dyrkningen er foretaget fra den mod syd liggende

Figur 4. Landbrug: 800–1000-tallet. Punkterne på Figur 4 viser, hvor ardsfor er påtruffet ved udgravninger. Spørgsmålstegnet markerer, at det er usikkert, om der fandtes ardsfor det pågældende sted. Udvalgte matrikelnumre er påskrevet. Grafik Jan Slot-Carlson, Aalborg Historiske Museum.

bebyggelse Bejsebakken ved Sorthøj i Hasseris (for denne, se Nielsen 2002:197 ff). På matrikel 648 dateres ardsprene til før, bebyggelsen etableres i 1000-tallet eller eventuelt i 1100-tallet (ÅHM j.nr. 4914), og på matrikel 649 dateres pløjningen til 1000-tallet (ÅHM j.nr. 4158; AUD 2001:287). På de to sidstnævnte matrikler er det tænkeligt, at dyrkningen er udgået fra den stort set ukendte torp Brandstrup, der skal have ligget umiddelbart syd for lerbanken for foden af en lav morænebakke (Johansen et al. 1992:157 ff, 201, 219).

Handels- og håndværksplads: ca. 900–1025/50

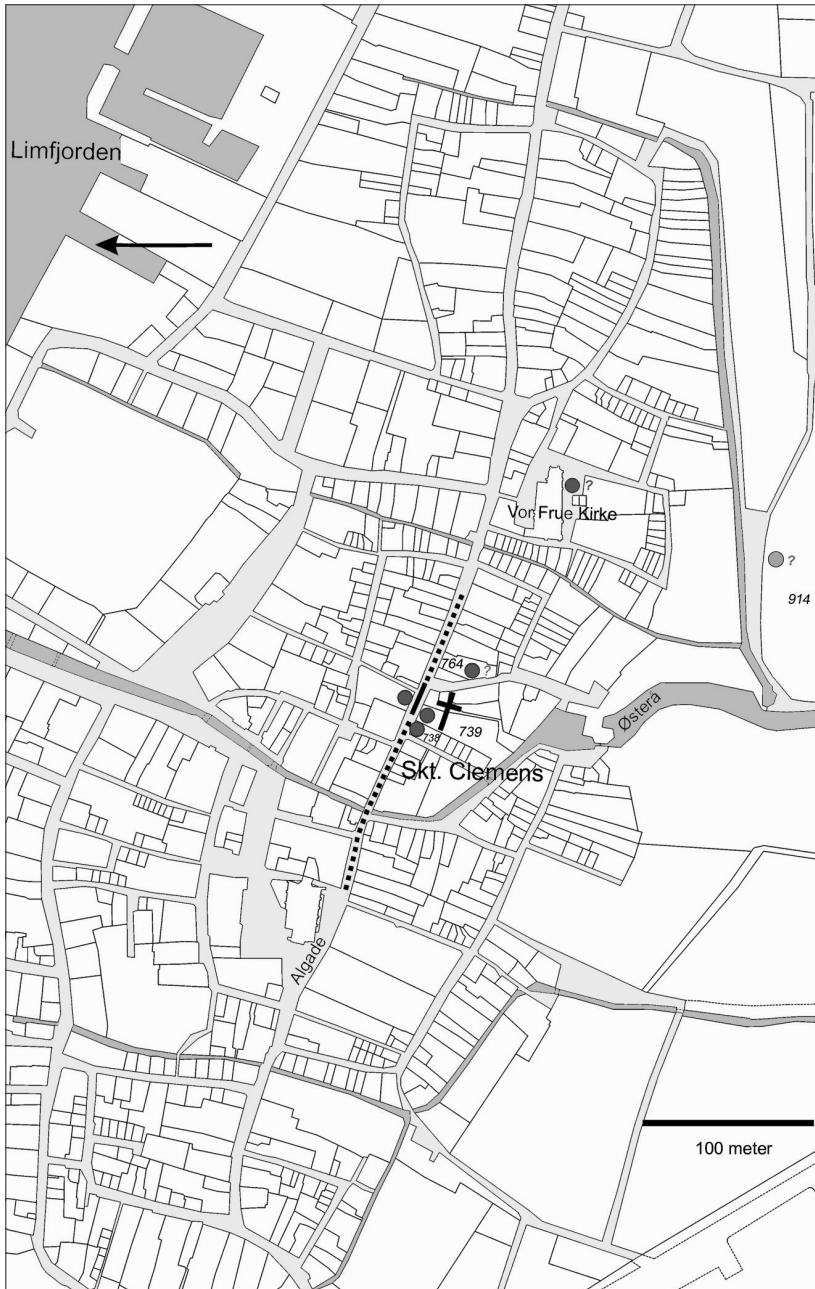
Arkæologiske levn efter en handels- og håndværksplads er indtil videre påvist på matrikel 739, i Algade ud for matrikel 739 og på matrikel 738 (Fig. 5) (ÅHM j.nr. 2481, 4769 og 1127). På den øst for liggende matrikel 764 er det mere usikkert, om handelspladsen findes. Beskrivelser af de nedre kulturlag over undergrundens sand minder dog om beskrivelserne af handelspladslagene på de andre nævnte matrikler, og dette gør det troligt, at pladsen også kan eksistere på matrikel 764 (ÅHM j.nr. 2864).

Ved den senere Vor Frue kirke er der gjort et løsfund af en tinmønt, der kan minde om en imitation af en northumbrisk styca fra 800-tallet, og syd for den senere middelalderlige by, noget øst for Østerå, på matrikel 914 er der ved anlægsarbejde fremkommet en Knud den Store mønt, dateret til 1016-35 og slået af Ælfgar i London (ÅHM j.nr. 2857 og 2937). Hvordan disse mønter skal tolkes i forhold til handels- og håndværkspladsen er uklart; måske er Knud den Store mønten tabt ved et overgangssted ved Østerå?

Opfattelsen af handels- og håndværkspladsen bygger primært på resultaterne fra udgravningerne på matrikel 739 og i Algade ud for matrikel 739. I dette område blev de dyrkede marker i begyndelsen af 900-tallet erstattet af handels- og håndværksaktiviteter. Ude i gadeområdet blev der ud over kulturlag fra pladsen påvist et muligt grubehus, og inde på matrikel 739 umiddelbart syd for vore dages Algade afdækkedes en latrin, ildsteder, kogegruber, en håndværkers mulige arbejdssted og flere andre nedgravninger, som blev anlagt i løbet af de godt 100 år, pladsen var i funktion.

Af stor interesse var fundet af to grøfter. Begge var omkring 40 cm brede og 25 cm dybe. I den ældre grøft (grøft 1), der var orienteret nordvest-sydøst, viste pælespor, at der har stået et hegn. Den yngre grøft (grøft 2), der var orienteret stort set nord-syd, var derimod blevet oprenset flere gange, og den må derfor have stået åben, mens den var i brug. Hvordan den ældre grøft skal opfattes, er ikke helt klart, men der er næppe megen tvivl om, at den yngre grøft er en skelgrøft, der har dannet grænse mellem to jordlodder. Denne opfattelse bestyrkes af, at en tilsvarende grænse respekteres af de byhuse, der opføres i området efter 1025/50. Handelspladsen er således efter en tid antagelig blevet opdelt i (smalle?) grundstykker, måske til lokale stormænd eller købmænd og omrejsende håndværkere.

Mod nord synes den yngre grøft at grænse op til resterne af en tværgående, øst-vest orienteret, minimum 1,80 m bred plankebelagt vej. Denne vej kommer til i midten af 1000-tallet ved overgangen til næste tidshorisont, og måske er der tale om en forløber for den senere Algade; i middelalderen benævnt algaden Søndergade (Johansen et al. 1992:195). Der er dog også ude i det nuværende forløb af Algade udgravet en fragmentarisk bevaret plankevej. Denne vej dateres til første halvdel af 1000-tallet (ÅHM j.nr. 4769), og det er således muligt, at den førstnævnte plankebelagte vej i stedet skal opfattes som en art fortov ved overgangen

Figur 5. Handels- og håndværksplads: ca. 900–1025/50. Punkterne viser, hvor der er fundet spor efter en handels- og håndværksplads. Spørgsmålstegn markerer, at det er usikkert, om den pågældende arkæologiske kilde kan henføres til en sådan plads. Udvalgte matrikelnumre er påskrevet. Grafik Jan Slot-Carlsen, Aalborg Historiske Museum.

til gadearealet. Under alle omstændigheder synes forholdet mellem grund og gade at blive fastlagt i tidsrummet mellem 1000 og 1050.

Mens handels- og håndværkspladsen var i funktion, blev der afsat kulturlag, der samlet set har en mægtighed på op til 60 cm. I disse affaldslag fandtes en del genstande og andet, der bl.a. stammer fra håndværkernes arbejde. En smeltedigel og støberester fortæller om bronzestøbning. Jernbarrer og -slagge afslører smedning på stedet, og et par blå glasperler og lidt glasslagge kan måske stamme fra en perlemager. Flere fragmenter af enkeltkamme er fundet, og fund af tak er formentlig rester fra kamproduktion. Vævning og spinding har efterladt sig ten- og vævevægte, mens hvæssesten af skifer og skår af klæberstensgryder vidner om handelskontakter til Norge og måske Vestsverige.

I affaldslagene blev der ligeledes fundet dyrekogler, forkullet korn, fiskeben, blåmuslingeskaller og skaller af hasselnødder, der må tolkes som måltidsrester. Til madlavningen anvendte man de solide klæberstensgryder, men også lokalt tilvirkede lerkar blev brugt. Talrige grå- og sortbrændte skår af især halvkuglekar vidner om dette (Møller 2000:16 ff; AUD 2001:286).

Udgravningen på matrikel 739 og tilstødende matrikler afdækkede også solide levn efter Aalborgs gråbrødrekloster, der blev grundlagt mellem 1240 og 1250. Ved udgravningen fandtes et mindre antal skeletter, hvor den gravlagte lå med arme og hænder ned langs siden af kroppen i den såkaldte armstilling A. Denne armstilling anvendtes op til omkring 1300 (Kieffer-Olsen 1993:73 ff; Jantzen et al. 1994:33), og gravene kunne således i princippet godt stamme fra kirkegården til gråbrødreklosteret. Stratigrafiske iagttagelser viste imidlertid, at begravelserne ikke var anlagt fra et jordniveau, der hidrørte fra klosteretiden, men at gravene var overlejret af kulturlag, der uden tvivl var ældre end klosterlagene. Stratigrafisk set er gravene således placeret i den nederste, ældre del af udgravningens relative kronologi. Gravene gennemskar kulturlag, hvori der lå enkeltkamme, halvkuglekar og enkelte kuglepoter, som må dateres til 900- og 1000-tallet.

Fem af skeletterne med armstilling A blev i henholdsvis 1996 og 2001 C14-dateret. Nu er dateringen af menneskekogler baseret på C14-metoden ikke uproblematisk, da der er problemer med at korrigere for menneskers indtagelse af marin føde samt føde fra fjord- og ferskvandsområder – den såkaldte reservoir-effekt, der kan gøre C14-dateringer flere hundrede år for gamle (Arneborg et al. 2000:307 f). De fem undersøgte skeletter har ifølge forskerne Jan Heinemeier og Kaare Lund Rasmussen dog udelukkende ernæret sig af terrestrisk føde, hvorfor det i dette tilfælde bør være overvejende sandsynligt, at reservoir-effekten ikke er en mulig fejlkilde. Dateringerne af de fem skeletter viste med forbehold for en eventuel fejlkilde fra reservoir-effekten, at i hvert fald tre og måske fire af disse må være gravlagt på en kirkegård, der er ældre end gråbrødreklosterets kirkegård, da de dateringsmæssigt er placeret mellem 902 og 1246 e.Kr. (alle dateringer er kalibreret med ± 1 standardafvigelse; ÅHM j.nr. 2481): AAR-2592: 1030 \pm 30 BP: AD 995–1025; K-7175: 934 \pm 35 BP: AD 1028–1160; K-7176: 1070 \pm 39 BP: AD 902–1017 og K-7177: 834 \pm 25 BP: AD 1191–1246.

Samlet set peger dateringerne på, at en kristen kirkegård blev anlagt, mens handels- og håndværkspladsen var i brug, formentlig omkring 1000. Til en så tidlig kirkegård må man formode, at der har hørt en trækirke – en sådan kirke må ligge i nærområdet, men er endnu ikke lokaliseret. Fund af mange genbrugte, romanske bygningsdele i det senere gråbrødrekloster indikerer, at trækirken sandsynligvis i 1100-tallet afløses af en kvaderstenskirke (se nedenfor) (Møller 2000:20 ff).

Nok er kirkebygningens beliggenhed ukendt, men til gengæld kender vi formentlig den helgen, kirken var indviet til. Af et brevudtog fra 1191–1209 fremgår det, at biskop Asser af Viborg skænkede jomfruerne ved Vor Frue kloster i Aalborg patronatsretten til en Skt. Clemens kirke (Dipl.Dan. 1. rk., 3, nr. 173; Nyborg 2004:137 f). I 1992 antog Johansen et al., at denne kirke formodentlig var Skt. Clemens kirken i Hundslund i Vendsyssel (Johansen et al. 1992:274). Med de nye arkæologiske oplysninger in mente må det imidlertid anses for endog meget sandsynligt, at denne Skt. Clemens kirke er den «ukendte kirke» i Aalborg.

Udviklingen fra overfartssted til handels- og håndværksplads er blevet forklaret med fremkomsten i tidlig vikingetid af handel med varer af mere hverdagsagtig karakter. Tidligere havde det især været samfundets overklasse, der deltog i udvekslingen af luksusvarer, men fra slutningen af 700-tallet inddrog handlen bredere lag af befolkningen. Handlen omfattede bl.a. varer fra Norge og Vestsverige: hvæssesten af skifer, gryder af klæbersten, kværnsten af glimmerskifer og råjern til redskaber og våben.

Handelen medførte en øget trafik, og overfartsstedet, der var et trafikalt knudepunkt i det østlige Limfjordsområde, lå ideelt for denne handel. Efterhånden må stedet have fået en større betydning, og i begyndelsen af 900-tallet var der grundlag for handels- og håndværkspladsen. Opkomsten af pladsen må naturligvis ses i sammenhæng med oplandets økonomiske, politiske og militære organisering (Johansen et al. 1992:16 ff, 21 ff, 101 ff; Møller 2000:20). En analyse af disse forhold bør bl.a. inddrage den umiddelbart syd for Aalborg liggende bebyggelse Bejsebakken (Nielsen 2002:197 ff), de to landsbyer ved Lindholm Høje nord for Limfjorden (Johansen et al. 1992:31 ff, 66, 81 f) og den ved Nibe Bredning beliggende handelsplads Sebbersund (Birkedahl Christensen & Johansen 1992:199 ff; Nielsen 2004:103 ff).

En overordnet dansk kongemagt er det svært at pege på omkring 900, så formentlig var det stormandslægter omkring den østlige Limfjord, der oprettede, beskyttede og profiterede af handels- og håndværkspladsen. På handelspladsen fandtes der ved udgravningen på matrikel 739 som ovenfor beskrevet to grøfter. Ser man bort fra den ældre grøft (grøft 1), hvis funktion er uklar, kan man få det indtryk, at udnyttelsen af pladsen ikke var struktureret fra begyndelsen af. Den yngre grøft (grøft 2) kom til efter en tid, hvilket kan betyde, at pladsen først da blev inddelt i grundstykker. Det uafklarede spørgsmål er endvidere, om det i så fald var den danske kongemagt, der fik pladsen struktureret, eller om det var en lokal, magtfuld stormand, der reorganiserede den allerede eksisterende plads?

Omkring 980 var den danske kongemagt massivt til stede i det nordlige Jylland, hvilket anlæggelsen af de to trelleborge Fyrkat og Aggersborg vidner om (Roesdahl 1999:24). Det er fristende at se den samme kongemagt spille en organiserende rolle ved handelspladsen, men kun bedre dateringer af det arkæologiske kildemateriale kan sandsynliggøre dette.

Aalborg by: ca. 1025/50–1100

Under den danske kong Hardeknud (1035–42) blev der for første gang slået mønt i Aalborg, og på sølvmonterne kan man på aversen læse omskriften «Hardecnutnum» og på reversen «Alfric on Alabu». Alfric, der er møntmesterens navn, og ordet «on» vidner om engelsk, kulturel påvirkning. Udmøntningen genoptoges under kongerne Harald Hen (1074–80), Knud den Hellige (1080–86) og Erik Ejegod (1095–1103). Kong Hardeknuds møntslagning er det første sikre vidnesbyrd om den danske kongemagts tilstedeværelse i Aalborg, og heri

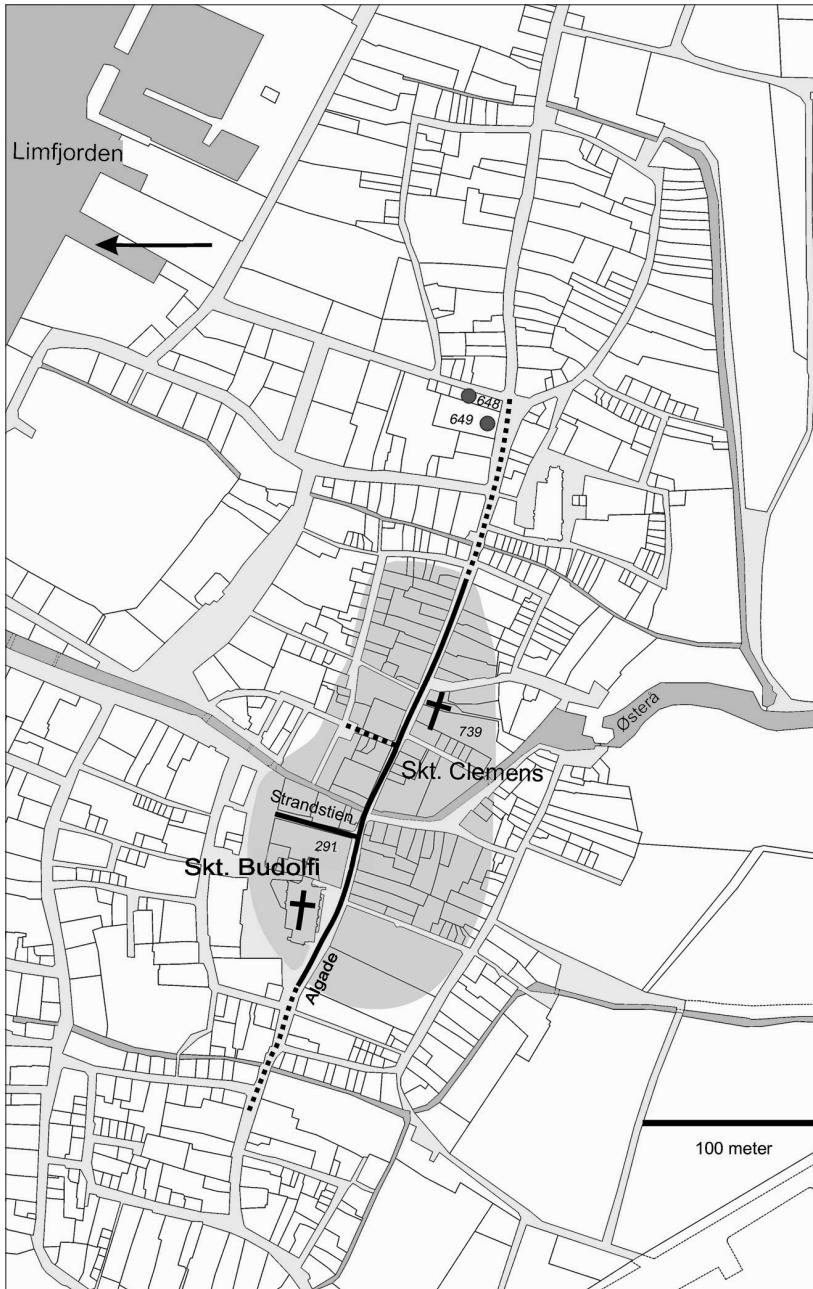
afspejles formentlig kongens interesse i at kontrollere overfartsstedet mellem Himmerland og Vendsyssel, kontrollere sejladsen i den østlige Limfjord og i at kontrollere og profitere af de aktiviteter, der fandt sted i bebyggelsen.

Selve navnet «Alabu», der på mønterne også skrives f.eks. «Alabur» og «Alebu», er blevet forklaret som «borgen ved vandrenderne», og hvor vandrenderne givetvis skal forstås som Østerå og Limfjorden, er der endnu ikke ved arkæologiske udgravninger i den historiske bymidte fundet spor af en borg fra sen vikingetid eller tidlig middelalder. Måske er det alene byens beliggenhed på den lave lerbanke ved fjorden, gennemskåret af Østerå og omgivet af fugtige enge mod syd, der har betinget navnet (Johansen et al. 1992:16 f, 108 ff, 165, 315).

Omkring 1070 skrev den tyske gejstlige Adam af Bremen, at man fra Aalborg sejlede til Norge, og denne korte oplysning vidner om byens tidlige deltagelse i søfarten til nabolandene. Østerå må allerede have fungeret som havn for de folk, der i begyndelsen af 900-tallet oprettede den ovenfor beskrevne handels- og håndværksplads. Om åhavnsens fysiske udformning i 900-, 1000- og 1100-tallet er der i dag ingen viden. Det er mest sandsynligt, at skibene i 900- og 1000-årene enten ankrede op i åen eller blev trukket op på åbredderne. Egentlige bolværker, hvor skibene kunne lægge til, har næppe eksisteret. Man kan antage, at bolværker blev anlagt fra 1100-tallet, men det hidtil ældste, arkæologisk påviste bolværk, der i øvrigt bestod af bl.a. en genbrukt skibsside, er dendrokronologisk dateret til vinteren 1249-50 eller kort tid derefter (ÅHM j.nr. 3803; Møller 2003:60 f, 69).

Aalborgs formodede udstrækning i perioden mellem ca. 1025/50 og 1100 fremgår af Figur 6. Af arkæologisk erkendte gader fra dette tidsrum findes kun Algade (ÅHM j.nr. 4769). Gadenavnet Strandstien optræder først i de skriftlige kilder fra midten af 1400-tallet, og i 1564 beskrives gaden som liggende i forbindelse med torvet (i dag Gammel Torv). Gaden eksisterer den dag i dag med stort set samme beliggenhed som i middelalderen. Gadenavnet angiver, at stien førte til stranden. I høj- og senmiddelalder var dette ikke tilfældet, da kystlinien ved omfattende opfyldninger var skubbet langt mod nord. I sen vikingetid og tidlig middelalder giver navnet derimod god mening, da kystlinien formentlig lå umiddelbart nord for gaden (Fig. 6). På den baggrund virker det sandsynligt, at gaden eksisterede i perioden ca. 1025/50–1100 (Johansen et al. 1992:205 f). Øst for Østerå kan man antage, at en anden gade også har ført til stranden. En nord-syd orienteret gade i dette område nævnes dog først i de skriftlige kilder i 1450'erne og benævnes da algaden Brødregyde. Gaden, der også findes i dag, er endnu ikke erkendt arkæologisk (Johansen et al. 1992:203). Med forbehold kan man måske allerede nu ane konturerne af det middelalderlige gadenet i Aalborg, der bestod af en række parallel- og tværgader orienteret i forhold til Østerå og Algade.

Den formodede trækirke Skt. Clemens på østsiden af Østerå må antages at fungere også i denne tidshorisont, og på vestsiden af Østerå bygges der en ny kirke: Skt. Budolfi. Indvielsen til den engelske helgen Skt. Budolfus vidner om den kontakt, Limfjordsområdet havde med De Britiske Øer, indtil fjorden sandede til mod vest i begyndelsen af 1100-tallet; mod nord var fjorden muligvis sandet til langt tidligere. Den ældste Skt. Budolfi kirke, der blev delvist udgravet i 1941–43, var en trækirke. Denne kirke var det med datidens metoder ikke muligt at datere, men senere er trækirken forsøgt indirekte dateret ved den udgravning, der i 1981 fandt sted øst for kirken på matrikel 291 på hjørnet af Strandstien og Algade (Fig. 3). Her udgravede man en bymæssig bebyggelse, der tager sin begyndelse omkring 1050, og man kan

Figur 6. Aalborgs formodede udstrækning ca. 1025/50–1100. De to punkter på figuren markerer fund af bebyggelse, der også må henføres til denne periode. Datidens kystlinie lå nord for byområdet. Udvalgte matrikelnumre er påskrevet. Grafik Jan Slot-Carlsen, Aalborg Historiske Museum.

antage, at Skt. Budolfi kirke er nogenlunde jævn gammel med bebyggelsen og kan være opført i tidsrummet ca. 1050–1100 (ÅHM j.nr. 1239; Kock & Vegger 1982:118 ff; Johansen et al. 1992:219 f, 254 f).

Ved udgravningen i 1941–43 var det muligt at udgrave en større del af trækirkens kor, mens kirkens skib ikke kunne undersøges. Det viste sig, at koret havde en indvendig bredde på ca. 3,8 m og en længde på mindst 3,6 m. Kirken, der var gået til grunde ved en brand, var rejst på syldsten. Der ud over vides der intet om kirkens konstruktion, men det kan formodes, at der har været tale om en stavkirke (Kock 1977:123 ff; Johansen et al. 1992:255). De beskudne dimensioner på trækirken kan indikere, at Skt. Budolfi kirke ved sin opførelse har haft en privat karakter, og at den næppe har været en tidlig, mere offentlig dåbskirke (Nyborg 2004:138).

Kun få udgravninger har afdækket egentlige huse fra denne tidshorizont. Ved den ovenfor nævnte udgravning på hjørnet af Strandstien og Algade blev der i det beskudne felt på blot 18 m² påvist bebyggelse fra midten af 1000-tallet og fremefter. Nederst i udgravningsfeltet fandt man over undergrunden en halv m stærkt formuldet dyregødning, og derover fulgte et letbygget hus, hvoraf der bl.a. var bevaret rester af en risflettet væg (ÅHM j.nr. 1239; Johansen et al. 1992:219 f).

Et mere komplet indtryk af bebyggelsen fra denne og den efterfølgende tidshorizont finder man ved den ovenfor nævnte udgravning på matrikel 739. Den tidligere beskrevne handels- og håndværksplads afløstes omkring 1025/50 af byhusbebyggelse, der først ophørte omkring 1240/50, da gråbrødrene overtog området for at opføre en klosterkirke. Resultaterne fra udgravningen af byhusene vil her blive præsenteret samlet for de to tidshorisonter: Aalborg by: ca. 1025/50–1100 og Aalborg by: 1100-tallet (ÅHM j.nr. 2481; Møller 2000:23 ff). I udgravningsfeltet, der lå umiddelbart syd for den nuværende Algade, blev der mellem ca. 1025/50 og 1240/50 opført fem beboelseshuse. Husene kunne desværre ikke afdækkes i deres fulde udstrækning. Dels muliggjorde feltets størrelse på ca. 80 m² ikke dette, og dels havde anlæggelsen af sydfundamentet til gråbrødreklosterets yngre klosterkirke fra omkring 1300 helt fjernet den sydlige del af husene.

Husene var placeret på den forreste del af grunden ud mod datidens Algade. De tre ældste huse lå med gavlen ud mod gaden, mens de to yngste formodentlig var lagt med langsiden ud mod denne. Interessant er det, at østvæggene til de tre gavlhuse praktisk talt fulgte en grænse, der svarede til forløbet af den ældre, nord-syd orienterede skelgrøft (grøft 2) fra handelspladsen. Husene syntes altså at respektere et skel, der var identisk med handelspladsens skel. Det kan tale for, at der helt fra handelspladsens tid eksisterede en fast matrikulering af området. Hvorvidt den ændrede orientering af de yngste byhuse i så fald afspejler en ændring af matrikelgrænserne, er der for nuværende ingen viden om. Måske er der blot tale om en mindre forskydning af skellet.

Byhusene var forholdsvis små. Bredden var 5 til 6 m, mens den fulde længde ikke kunne fastsættes. Det yngste hus, der lå som et gadehus langs Algade og som må dateres til efter 1200, var dog minimum 9 m langt. Talrige stykker lerklining viste, at husene har haft lerklinede vægge. Tagene vides der intet om, men de kan udmærket have været stråtakete. Husenes vægstolper, der også må have båret taget, var ikke jordgravede, men havde stået på syldsten, der atter lå på en lersyld. Som en nedre ramme for væggene må man forestille sig vandret liggende fodtømmer, placeret mellem vægstolperne. Inde i husene var gulvene lagt af

faststampet kridt og ler. I et af husene var der et ildsted, og i tre af husene lå der kuppelovne langs ydervæggene.

Sluttelig skal bebyggelsen på matrikel 648 og 649 omtales (Fig. 6). Bebyggelsen på de to matrikler ligger, så vidt det vides, isoleret fra den øvrige bebyggelse omkring Østerå og kirkerne Skt. Budolfi og Skt. Clemens, og det er endnu uafklaret, om bebyggelsen på disse to matrikler repræsenterer den begyndende by eller en landbebyggelse. På matrikel 648 blev der i 2005 gennemført en lille udgravning, hvor der blev fundet enkelte anlæg. Anlægene er yngre end de tidligere omtalte ardspej, der udgør den ældste aktivitet på stedet. En tilsyneladende åbentstående, øst-vest vendt grøft skal måske opfattes som en skelgrøft – muligvis i sammenhæng med anlæg på matrikel 649. Fund af flere skår fra halvkuglekar og et enkelt skår fra en kuglepote daterer anlæggene til 1000- eller måske 1100-tallet (ÅHM j.nr. 4914).

På matrikel 649 udgravedes i 2001 størsteparten af den forreste del af den knap 700 m² store grund. Agerdyrkingen på matriklen synes at være ophørt i midten eller slutningen af 1000-tallet, og herefter bygges enkelte huse med jordgravede stolper. I udgravningsfeltet synes der ikke at være bevaret nogen hele huse, men flere stolpehuller i den østlige del af feltet indgår i vægforløb. Husene står antagelig indtil begyndelsen af 1100-tallet (ÅHM j.nr. 4158; AUD 2001:287).

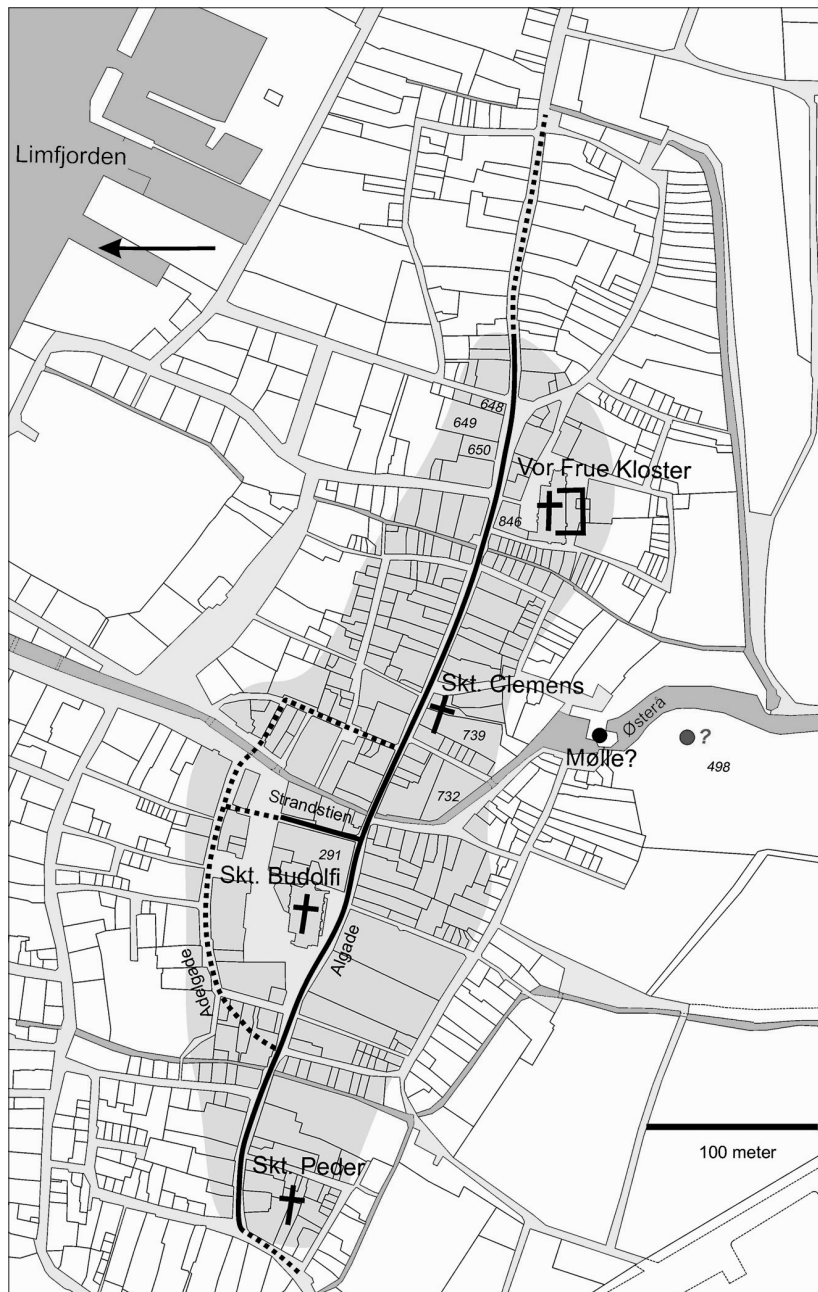
Aalborg by: 1100-tallet

Under kongerne Svend Grathe (1146–57), Knud (1146–57) og Valdemar den Store (1157–82) blev der atter slået mønt i Aalborg (Johansen et al. 1992:315). Man kan formode, at udmøntningen er foregået på kongsgården, men beliggenheden af denne gård er ikke kendt.

Åhavnen i Østerå er beskrevet under den foregående tidshorisont, og af gader er det stadig kun Algade, der er arkæologisk erkendt (Fig. 7) (ÅHM j.nr. 3467, 3803 og 4769). Strandstien har sandsynligvis også eksisteret i denne tidshorisont, og på østsiden af Østerå antages det, at den nord-syd orienterede gade, der fra senmiddelalderen bærer navnet algaden Brødregyde, også har fungeret i 1100-tallet. Nordligst i byen, på begge sider af Østerå og parallelt med Algade, kan man formode endnu en gade: Adelgade, i middelalderen benævnt algaden Nørregade. Gaden optræder i de skriftlige kilder fra senmiddelalderen, men grundet manglende udgravninger er den endnu ikke arkæologisk påvist. Adelgade eksisterer i øvrigt den dag i dag med stort set det samme forløb som i senmiddelalderen. Den viste gade på Figur 7 afspejler dog forløbet, som det må have været før 1472 (Johansen et al. 1992:195 ff).

Syd for byområdet på Figur 7 er der påskrevet en mølle. Denne mølle omtales første gang 1231 i «Hovedstykket» til Kong Valdemars Jordebog, og den hørte således under kongemagten, som oppebar afgifter for den kornmaling, der fandt sted i møllen. Det er muligt, men ikke godtgjort ved hjælp af skriftlige eller arkæologiske kilder, at møllen var i funktion allerede før 1200 (Johansen et al. 1992:118 f, 171, 317 f). Syd for møllen på matrikel 498 er der i 1990 fundet mange genstande med metaldetektorer. Nogle få af metalgenstandene daterer sig til 1100-tallet, men hvordan de skal tolkes i forhold til 1100-tallets by er ikke klart. Det er meget tænkeligt, at de er udtryk for en redeponering og er kommet til området som led i en senere opfyldning af dette (ÅHM j.nr. 2571).

Som omtalt under tidshorisonten ca. 900–1025/50 blev trækirken Skt. Clemens, sandsynligvis i 1100-tallet, erstattet af en kvaderstenskirke (Fig. 7). Under udgravningen på matrikel 739 af

Figur 7. Aalborgs formodede udstrækning i 1100-tallet. Det er usikkert, om møllen syd for byområdet og punktet syd for møllen kan henføres til denne periode. Datidens kystlinje lå nord for byområdet. Udvalgte matrikelnumre er påskrevet. Grafik Jan Slot-Carsen, Aalborg Historiske Museum.

det senere anlagte gråbrødrekløster viste det sig, at der i klosterets fundamenter og mure indgik et stort antal genbrugte, romanske kvadersten. Dertil kom bl.a. fundet af en romansk granitstøje, der stod som midtpunkt for hvælvene i en bevaret klosterkælder fra omkring 1300. Inden for klosterområdet havde en undersøgelse på matrikel 732 nogle år forinden leveret et kapitæl til en søjle af akkurat samme størrelse og karakter som det, der blev fundet i klosterkælderen, og der kan ikke herske nogen tvivl om, at søjledelene oprindeligt må have indgået i en søjleportal til en stenkirke. De fundne bygningsdele indikerer, at en kvaderstenskirke sandsynligvis i 1100-tallet afløste trækirken. Stenkirken Skt. Clemens er heller ikke lokaliseret, men som de ovenfor omtalte C14-dateringer af skeletter fra kirkegården med stor sandsynlighed viser, må denne også være i funktion i 1100-tallet (ÅHM j.nr. 799; Møller 1997:5 ff; Møller 2000:22 f, 76 f).

Den nedbrændte trækirke Skt. Budolfi blev givetvis i 1100-tallet erstattet af en romansk kvaderstenskirke. Kirken har dog flere byggefaser, og disse strækker sig ind i 1200-tallet. Undersøgelsen i 1941–43 viste, at kirkebygningen bestod af et kor og et skib bygget på en dobbeltsokkel. Skibet var oprindeligt 16,75 m langt med en bredde i vest på 11,2 m og en bredde i øst på 10,5 m. Åbenbart havde kirken fra opførelsen af en lige korafslutning mod øst, men efter en større brand blev koret udvidet med en halvrund apsis. Koret var ca. 8,3 m bredt og med det tilføjede apsis ca. 11,5 m langt.

Den oprindelige vestgavl blev på et tidspunkt – sikkert i 1100-tallet eller måske i første halvdel af 1200-tallet – revet ned, og i stedet byggede man et vestværk, der bestod af en vestapsid med et tværmål på ca. 10,6 m. Vestapsiden er en på dansk grund sjælden konstruktion, der så vidt vides kun kendes fra Asmild kirke øst for Viborg. Her er vestapsiden dog flankeret af to vesttårne, og dette er den mest almindelige opbygning i forbindelse med vestapsider. Disse apsider kendes ellers fra tysk kirkearkitektur, således f.eks. fra domkirken i Bremen. Skt. Budolfi kirkes vestapsid blev af ukendte årsager senere revet ned og erstattet af en ny, lige vestgavl. Herved blev det oprindelige skib forlænget med ca. 4 m, og kirkens samlede længde var da blevet ca. 33 m.

Vestapsiden kan have haft flere forskellige formål. Den kan have fungeret som et vestkor i forbindelse med gudstjenester, men det kan også tænkes, at kirkens ejer har haft sæde i vestapsiden under de kirkelige handlinger. Ganske vist kan den beskedne trækirke opfattes som en privat kirke for en stifter og dennes familie samt hushold, men opførelsen af kvaderstenskirken formentlig i 1100-tallet og især den senere tilføjelse af vestapsiden peger på, at Skt. Budolfi nu, om end ikke før, var blevet en væsentlig gejstlig institution i Aalborg. Måske kan vestapsiden indikere kongelig overhøjhed og patronatsret (Kock 1977:123 ff; Krongaard Kristensen 1987:62 ff; Vellev 1990:14 f, 18 ff; Johansen et al. 1992:255 ff; Nyborg 2004:138)?

Vest for Skt. Budolfi blev der, antagelig i 1100-tallet, bygget endnu en kirke: Skt. Peder. Ved et par ældre undersøgelser er der gjort fund af fundamenter til tårnet og af bygningsrester, der opfattedes som dele af koret. Vor viden om kirkebygningen er således yderst sparsom, men den har øjensynlig været en romansk kvaderstenskirke. Den tilhørende kirkegård er ligeledes blevet påvist ved enkelte lejligheder (ÅHM j.nr. 824, 826, 1089 og 4683; Johansen et al. 1992:263 ff).

På østsiden af Østerå, i Aalborgs østlige udkant, finder vi kvaderstenskirken Vor Frue (Fig. 7). Kirken var i middelalderen såvel sognekirke som klosterkirke for et nonnekloster, faktisk Aalborgs ældste kloster, men hvilken funktion, der var den oprindelige, er det i dag ikke muligt at fastslå.

Den romanske Vor Frue kirke blev i senmiddelalderen ombygget til en gotisk teglstenskirke, og denne bygning blev i 1877 revet ned og erstattet af en nyromansk kirke på samme sted. Nationalmuseets undersøgelse af kirken inden nedrivningen og enkelte andre undersøgelser har vist, at den romanske kirke bestod af et mindst 26 m langt skib med en korsfløj i form af et par mindre udbygninger og af et kor med en apsis. Kirken var bygget af granitkvadre, og soklen var udført på i hvert fald to forskellige måder, hvilket tyder på, at den romanske kirke ikke blev opført på én gang. Under nedbrydningen afslørede det, at den romanske kirkes nordmur var bevaret i den senere gotiske kirke. I denne kirke fungerede den blot som skillemur mellem hovedskibet og det nordlige sideskib. Endvidere var muren gennembrudt af en række spidsbuede arkadeåbninger, der forbandt de to skibe.

Det mest imponerende levn fra den romanske kirke er den oprindelige nordportal, som i dag sidder indmuret i det nyromanske kirketårns vestgavl sammen med flere andre figursten. Disse figursten vil ikke blive nærmere beskrevet her. Mens den gotiske kirke stod, sad portalen i kirkens nordlige sideskib, hvortil den må være flyttet, da den romanske bygning blev erstattet af den gotiske. Portalens døråbning flankeres af to granitsøjler med baser og kapitæler. Over hvert kapitæl ligger en profileret sten, der danner vederlag for en dobbelt rundbue. Den inderste bue er opbygget af 19 kileformede sten, som hver er prydet af en palmet. Palmetternes form får den inderste bue til at fremstå som en zigzagfrise. Den yderste bue består af 7 buestykker, der er udformet som en rullestavfrise.

Rullestavfrisen og zigzagfrisen peger på stilindflydelse fra engelsk-normannisk arkitektur, og disse stiltræk daterer med stor sandsynlighed portalen og dermed den romanske Vor Frue kirke til første halvdel af 1100-tallet. Stiltrækkene må opfattes som endnu et vidnesbyrd om de kontakter, der var mellem Limfjordsområdet og De Britiske Øer til op i tidlig middelalder (Lorenzen 1933:70 ff; Olesen 1978:5 ff; Johansen et al. 1992:268 ff).

Enkelte, tidlige skriftlige kilder peger på, at nonneklosteret sandsynligvis også stammer fra første halvdel af 1100-tallet. Samtidig vidner disse kilder om tidligmiddelalderlige forbindelser mellem Norge og Aalborg. Af det tidligere nævnte brevudtog fra 1191–1209 fremgår det, at klosteret i hvert fald eksisterede før ca. 1200 (Dipl. Dan. 1. rk., 3, nr. 173; Johansen et al. 1992:268, 273 f). Klosteret var indviet til Jomfru Maria, men hvem der stiftede det vides ikke. Det nævnes aldrig, hvilken orden Vor Frue kloster tilhørte. Almindeligvis antages det, at klosteret hørte til benediktiner-ordenen, men det er lige så muligt, at det var et augustinerkloster, eftersom Viborg stift – hvortil Aalborg hørte – var ganske præget af denne orden. Augustinerkorherrene ved domkapitlet i Viborg havde dertil nære forbindelser til Vor Frue. Ydermere blev de kvinder, der indgik i Aalborg klosteret, sjældent kaldt for nonner, men derimod klosterjomfruer eller klosterfruer. Dette kan muligvis også tages til indtægt for augustiner-ordenen, da kvinderne i denne orden ofte blev kaldt for korfruer (Lorenzen 1933:69 f; Krøngaard Kristensen 1987:47, 56, 62 ff; Velle 1990:8f; Johansen et al. 1992:276 f).

Om klosterets bygninger vides stort set kun, at de i hvert fald i senmiddelalderen lå syd for kirken. Kirkegården lå sydøst, øst og nord for kirken. På nordsiden af kirken har kirkegården strakt sig

op til grundene på sydsiden af vore dages Bredegade, middelalderens algaden Søndergade. På matrikel 846 er der ved en mindre udgravning i 1995 fundet en kirkegårdsgrøft, antagelig fra tidlig middelalder, som har adskilt det indviede område fra bebyggelsen (Fig. 7) (ÅHM j.nr. 3469; Johansen et al. 1992:273 ff).

Med påvisningen af at der i 1100-tallet har eksisteret fire kirker i Aalborg – Skt. Clemens, Skt. Budolfi, Skt. Peder og Vor Frue – er det rimeligt at forestille sig, at der i 1100-tallet fandtes to sogne på hver side af Østerå: Skt. Budolfi og Skt. Peder sogne på vestsiden af åen samt Skt. Clemens og Vor Frue sogne på østsiden af åen. Spørgsmålet er, hvor længe denne sognestruktur har fungeret. Nonnerne ved Vor Frue får som ovenfor omtalt patronatsretten til Skt. Clemens mellem 1191 og 1209, og hvorvidt de som foreslået af Ebbe Nyborg i 2004 har benyttet sig af overtagelsen til at nedlægge kirken og lægge sognet ind under deres eget, står ikke klart (Nyborg 2004:137 f). Måske har Skt. Clemens levet videre som et selvstændigt sogn en tid endnu, men altså under Vor Frues patronatsret. Det må dog anses for sandsynligt, at Skt. Clemens senest ved gråbrødreklosterets oprettelse mellem 1240 og 1250 blev nedrevet (Møller 2000:46). Herefter var der øst for Østerå kun Vor Frue sogn.

Bebyggelsens formodede udstrækning fremgår af Figur 7. Under tidshorizonten ca. 1025/50–1100 blev også 1100-tallets byhuse på matrikel 739 præsenteret, og her skal enkelte andre udgravninger omtales. På matrikel 291 på hjørnet af Strandstien og Algade undersøgtes i 1981 som tidligere omtalt et mindre felt på 18 m². I den vestlige del af feltet rejstes tidligt i 1100-tallet et hus, som afløste et letbygget hus fra ca. 1050–1100. Udgravningen afdækkede husets østvæg, der var lerklinet på et kraftigt risflettet skelet, mens gulvet var lagt af kalkholdigt blåler. Lige øst for væggen fandtes en smal, 0,6 m bred grønne, som tolkedes som et tagdryp eller en slippe mellem to huse – man kan måske tillige forestille sig, at der var tale om en skelgrøft? Umiddelbart øst for grønne stod en række tæt nedstukne kæppe, der må være rester af en væg i et hus øst for det undersøgte. Det vestlige hus lå forrest på grunden med den sydlige gavl ud mod Algade, og det strakte sig mere end 6 m ind på grunden. Husets bredde kunne ikke konstateres, og spor af indre tagbærende stolper fandtes ikke. Inden for husets østvæg var der placeret en kuppelovn, som var blevet fornyet fire gange, mens huset var i funktion. Efter at det vestlige hus gik ud af brug, henlå området ubebygget, og der ophobede sig et kraftigt lag gødning, inden et nyt hus engang i 1200-tallet blev bygget på arealet (ÅHM j.nr. 1239; Johansen et al. 1992:222 ff).

På matrikel 649 i den østlige udkant af byen blev husene med jordgravede stolper (fra tidshorizont ca. 1025/50–1100) i 1100-tallet afløst af egentlige byhuse. Udgravningen viste, at der omkring 1100 anlagdes enkelte, nord-syd orienterede mindre grønne i nogenlunde forlængelse af hinanden på grunden. Disse grønne udgør tilsyneladende ikke et sammenhængende anlæg, og det er uklart, hvad deres funktion reelt har været. Er de en del af et oprindeligt, nord-syd orienteret skelsystem, eller har de blot en underordnet funktion som f.eks. hegnsgrønne på én grund? Disse grønne ophørte sandsynligvis med at fungere i begyndelsen af 1100-tallet, da der sydligst på grunden gravedes en øst-vest vendt, ca. 1,25 m bred skelgrøft, der må have dannet skel ud mod datidens algade Søndergade, vore dages Bredegade; grønne ligger 4,75–6 m nord for nutidens Bredegade og benævnes i det følgende: den ældre skelgrøft. Denne grønne blev dernæst nedlagt og erstattet af en lidt sydligere, øst-vest orienteret, også ca. 1,25 m bred skelgrøft ud mod algaden Søndergade; grønne ligger 1,5–2,5 m nord for nutidens Bredegade og benævnes i det følgende: den yngre skelgrøft.

I første halvdel af 1100-tallet blev der på den forreste del af grunden bygget et gavlhus på den vestlige del og et gadehus på den østlige del. Gadehuset, der altså vendte langsiden ud mod gaden, overlejlrede den ældre skelgrøft, hvorfor denne grøft må have været nedlagt, da huset opførtes. Derimod har såvel gadehuset som gavlhuset utvivlsomt fungeret sammen med den yngre skelgrøft, som de lå henholdsvis ca. 4,75 m og ca. 3,5 m nord for. På nuværende tidspunkt er det uklart, om de to huse har eksisteret samtidigt, eller om de har afløst hinanden. Husene blev nedrevet omkring 1200.

Gavlhusets vægkonstruktion blev ikke konstateret under udgravningen, så måske har husets vægge stået på syldsten. På grundlag af gulvlagenes udstrækning kunne bygningens størrelse imidlertid anslås til mindst 8,5 m nord-syd og 5,75 m øst-vest. Huset rummede en tilsyneladende centralt beliggende kuppelovn, opbygget over et vidjeflettet skelet, og noget syd herfor et ildsted. Sydligst i bygningen fandtes en ældre ovn. På grund af ildstedet og ovnene samt manglende spor efter f.eks. håndværksaktiviteter opfattes huset som anvendt til beboelse.

Gadehuset, der målte ca. 8,75 m øst-vest og ca. 3,5 (måske 4,5) m nord-syd, havde jordgravede, tagbærende vægstolper. Ved bygningens sydside kunne en væggrøft antyde tilstedeværelsen af en fodrem, men selve vægopbygningen er ukendt. Centralt i huset lå en kuppelovn, og gadehuset har sandsynligvis rummet beboelse. Faktisk var dette hus det eneste gadehus, der med sikkerhed blev konstateret under udgravningen; gavlhusene var klart dominerende. Den forreste del af grunden var middelalderen igennem stærkt udnyttet, og stort set alle de udgravede huse var placeret helt eller næsten helt ud til gaden mod syd, algaden Søndergade.

Gavl- og gadehuset synes at ligge på én matrikel, eftersom der ikke blev påtruffet noget skel eller nogen slipper, som kunne henføres til 1100-tallet. Forudsættes det, at matrikelgrænserne mod matrikel 650 og 648 på matrikelkortet fra 1872 (sådan som de præsenteres på bl.a. Figur 7) nogenlunde svarer til middelalderens skel, så kan det antages, at grunden, hvorpå husene lå, i 1100-tallet var ca. 20 m bred øst-vest. Grundens længde nord-syd er ukendt (ÅHM j.nr. 4158).

Afslutning

Aalborgs ældste tid, perioden ca. 900–1200, rummer stadig mange uudforskede områder. Af stor interesse vil det naturligtvis være at undersøge større monumentale anlæg som Skt. Peder og Skt. Clemens kirker samt Vor Frue kloster. Bedre dateringer af det eksisterende, arkæologiske kildemateriale er ligeledes ønskværdigt, da det forhåbentlig vil muliggøre mere snævert daterede tidshorisonter. Herved kan byudviklingen og de aktører, der skaber og skabes af denne, formentlig følges mere detaljeret. Af særlig interesse i den forbindelse vil det være at få dateret handels- og håndværkspladsens opståen og senere reorganisering mere nøjagtigt for at kunne undersøge, hvem der er aktører i denne væsentlige fase af Aalborgs historie.

Summary

About 900 AD a trading centre was established on a low-lying bank of clay on the south side of the Limfjord. Here, where traffic between the regions of Himmerland and Vendsyssel crossed the fjord, the river Østerå served as a natural harbour. The trading centre was probably established by local, noble families. It may have been the Danish king who divided the centre

into individual lots, perhaps about 980. The main thoroughfare of Algade was laid out between 1000 and 1050. A Christian graveyard and (the wooden) St. Clemens' church were laid out around the year 1000.

About 1025/50 a town was founded at the site, replacing the trading centre, and the Danish king Hardeknud (1035–42) was the first king to mint coin in the town. Between 1050 and 1100 a wooden church dedicated to St. Botolph was erected, presumably as a private church. The wattle and daub houses of the town were built on the foremost part of the lots, and ditches outlined the lots within the town.

In the 12th century St. Clemens' church was probably rebuilt in granite ashlar, and the wooden St. Botolph's church was replaced by a church in the Romanesque style. An apse was later added to the west end of this church. This apse indicates that St. Botolph's had become an important religious institution in the town – perhaps under royal patronage? No traces remain of the stone church of St. Peder that was probably also built in the 12th century. The stone Church of Our Lady was erected between 1100 and 1150, and an Augustinian convent was connected to the church. This means that there were probably two parishes in the 12th century, each with its own church, on either side of the Østerå river. St. Clemens' was torn down in 1240/50 at the latest, and it is possible that this parish became part of the parish of Our Lady as early as around 1200.

Litteratur og andre kilder

- AUD 2001. *Arkæologiske Udgravninger i Danmark* (AUD).
- Arneborg, J., Heinemeier, J., Lynnerup, N., Rud, N. & Sveinbjörnsdóttir, Á. E. 2000. 14-C dateringer af menneskeknogler – med de grønlandske nordboer som eksempel. *Hikuin* 27: 307–14.
- Birkedahl Christensen, P. & Johansen, E. 1992. En handelsplads fra yngre jernalder og vikingetid ved Sebbersund. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1991: 199–229.
- Diplomatarium Danicum* 1.–3. rk. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. København 1938–.
- Jantzen, C., Kieffer-Olsen, J. & Madsen, P. Kr. 1994. De små brødres hus i Ribe. *Mark og Montre* 1994: 26–36.
- Johansen, E., Knudsen, B. M. & Kock, J. 1992. *Aalborgs Historie 1. Fra Aalborgs fødsel til Grevens Fejde 1534*. Aalborg.
- Kieffer-Olsen, J. 1993. *Grav og gravskik i det middelalderlige Danmark – 8 kirkegårdsudgravninger*. Århus.
- Kock, J. 1975. Orientering om byarkæologien i Aalborg. *Arkæologi og naturvidenskab*. Rapport fra det byarkæologiske seminar på Odense universitet 3.–4. maj 1974. Udg. af Jansen, H. M.: 36–53. Odense.
- Kock, J. 1977. *Den romanske Budolfs kirke i Aalborg*. *Hikuin* 3: 123–130.
- Kock, J. & Vegger, P. B. 1982. Keramik og dets datering – fra to udgravninger i Aalborg. *Hikuin* 8: 115–124.
- Krongaard Kristensen, H. 1987. *Middelalderbyen Viborg*. Viby.
- Lorenzen, Vilh. 1933. *De danske Klosters Bygningshistorie X: De danske Benediktinerklostres Bygningshistorie*. København.
- Møller, S. B. 1997. En genbrugt granitøjle fra Aalborg Gråbrødrekloster. *Anno Domini* 1997: 5–12.
- Møller, S. B. – med bidrag af Lynnerup, N. & Møllerup, L. 2000. *Aalborg gråbrødrekloster. Marked, by og kloster*. Aalborg.
- Møller, S. B. 2003. Østerå – Aalborgs middelalderlige havn. *Fra Himmerland og Kjær Herred* 2003: 57–76. (også udgivet i: Roland, Th. (red.) 2005. *Bolværker – fra middelalderen og nyere tid*. Næstved).

- Nielsen, J. N. 2002. Bejsebakken, a central site near Aalborg in Northern Jutland. *Central Places in the Migration and the Merovingian Periods*. Papers from the 52nd Sachsensymposium. Acta Archaeologica Lundensia Series in 8°, No. 39. Uppåkrastudier 6: 197–213. Lund.
- Nielsen, J. N. 2004. Sebbesund – tidlige kirker ved Limfjorden. I: Lund, N. (red.) *Kristendommen i Danmark før 1050*. Roskilde: 103–22.
- Nyborg, E. 2004. Kirke og sogn i højmiddelalderens by. I: Christensen, S. B. (red.) *Middelalderbyen. Danske Bystudier 1*:113–90. Århus.
- Olesen, Sv. B. 1978. Vor Frue kirke i Aalborg. *Fra Himmerland og Kjær Herred 1978*: 5–144.
- Roesdahl, E. 1999. Vikingetid og trosskifte (800-1050). I: Ingesman, P. et al. (red.) *Middelalderens Danmark. Kultur og samfund fra trosskifte til reformation*: 16–27. København.
- Vellev, J. 1990. *Asmild Klosterkirke i 900 år*. Højbjerg.

Andre kilder

Aalborg Historiske Museum:

- J.nr. 0799: Udgravning vest for Roldgyde, 1978.
- J.nr. 0824: Udgravning Tiendeladen 10–12, 1967.
- J.nr. 0826: Udgravning Tiendeladen 3–7, 1968.
- J.nr. 1089: Udgravning Vingårdsgade 27, 1907/1930.
- J.nr. 1127: Udgravning Algade 21, 1980.
- J.nr. 1239: Udgravning på hjørnet af Strandstien/Algade, 1981.
- J.nr. 2481: Udgravning Algade 19 m.fl., 1994–95.
- J.nr. 2571: Opsamling, Rantzausgade 3–7, 1990.
- J.nr. 2857: Løsfund ved Vor Frue kirke, 1986.
- J.nr. 2864: Udgravning Algade 13, 1990.
- J.nr. 2937: Løsfund Niels Ebbesensgade/Danmarksgade, 1954.
- J.nr. 3467: Udgravning i Algade, 1995.
- J.nr. 3469: Udgravning, Bredegade 4, 1995.
- J.nr. 3803: Udgravning i Østerå (Østerågade), 1998.
- J.nr. 3929: Udgravning Østerågade 10, 1998.
- J.nr. 4158: Udgravning Bredegade 7, 2001.
- J.nr. 4683: Overvågning Tiendeladen, 2000.
- J.nr. 4769: Udgravning ud for Algade 19, 2001.
- J.nr. 4914: Udgravning Bredegade 9, 2005.